

BORÇLAR HUKUKU DERS NOTLARI

Birinci Kısım GENEL HÜKÜMLER

Giriş

TEMEL BİLGİLER

1. BORÇLAR HUKUKUNUN KONUSU VE KAYNAKLARI

- I- KONUSU**
- II- KAYNAKLARI**

2. BORÇ, BORÇ İLİŞKİSİ VE SORUMULULUK KAVRAMLARI

I- BORÇ

Borç sözcüğü çeşitli anlamlarla kullanılmaktadır.

- ✓ **Dar anlamda borç**, bir bakıma sadece para borcunu ifade eder. Diğer taraftan dar anlamda borç deyimi ile iki kişiden birinin diğerine karşı yerine getirmekle yükümlü bulunduğu bir davranışı ifade eder.
- ✓ **Geniş anlamda borç**, alacaklı ve borçlu diye isimlendirilen iki taraf arasında doğmuş veya kurulmuş olan hukuki bir bağı ifade eder ki, buna “borç ilişkisi” denilmektedir.

II- BORÇ İLİŞKİSİ

A) Tanımı

Borç ilişkisi, iki taraf arasında kurulan ve taraflardan birini (borçluyu) diğerine (alacaklıya) karşı belli bir davranış biçiminde (edimde) bulunmakla yükümlü kılan hukuki bir bağıdır.

B) Unsurları

1) Alacaklı

Alacaklı, aralarındaki borç ilişkisine dayanarak borçludan kendisine bir edimde bulunmasını istemek yetkisine sahip bulunan taraftır.

2) Borçlu

Borçlu, aralarında ki borç ilişkisinden dolayı karşıdaki alacaklıya bir edimde bulunma yükümlülüğü altına girmiş olan taraftır.

3) Edim

Edim, aralarındaki borç ilişkisi dolayısıyla alacaklının borçludan isteyebileceği, borçlunun da yerine getirmekle yükümlü olduğu bir davranış biçimidir.

a) Edim Konusu

Edimin konusu, bir şey vermek, bir şey yapmak veya bir şey yapmamaktır. Edimin konusunun ahlaka, kanunun emredici hükümlerine, kamu düzenine ve kişilik hakların aykırı olmaması aynı zamanda objektif anlamda imkânsız olmaması şarttır.

Edimin konusunun belli olması hiç değilse belli edilebilir olması gerekir.

b) Edimin Türleri

i) Olumlu (Müspet) Edim

Bir şey vermeye, örneğin bir miktar paranın ödenmesine, satılan malın mülkiyet ve zilyetliğinin alıcıya geçirilmesine, bir şeyin geri verilmesine ilişkin edimler ile bir şey yapmaya, örneğin işçinin işveren bir hizmet görmesine ilişkin edimlere olumlu edim denir.

ii) Olumsuz (Menfi) Edim

Bir şey yapmamaya, örneğin rekabet yasağı anlaşmasından doğan rekabette bulunmaya veya alacaklı tarafından yapılan bir davranışa katlanmaya ilişkin edimlere ise olumsuz edim denir.

iii) Ani (bir defalık) Edim

Bir fiil veya birden çok fiillerle bir anda yerine getirilen edimlerdir. Örneğin boyacının ayakkabıyı boyaması.

iv) Sürekli Edim

Kesintisiz bir fiil veya davranışla ifa edilen, yani belli bir süre borçluyu devamlı bir uyma (riayet) yükümü altında bırakan edimdir. Örneğin kira sözleşmesinde kiracının kiralanan şeyi sözleşmede anlaşılabilecek biçimde kullanması.

v) Bölünebilen Edim

Edimin konusu olan şeyin niteliğinde veya değerinde esaslı bir değişiklik olmaksızın birbirine eşit birden çok parçalara ayrılabilen edimlerdir. Örnek: Taksitli satış sözleşmeleri

vi) Bölünemez Edim

Edimin konusu olan şeyin niteliğinde veya değerinde esaslı bir değişiklik olmaksızın birbirine eşit birden çok parçalara ayrılması mümkün olmayan edimdir.

C) Kaynakları

“Borç ilişkisinin kaynakları” deyimi, iki taraf arasında bir borç ilişkisinin doğmasına sebep olan olguları ifade eder.

1) Hukuki İşlemler ve Sözleşmeler

Hukuki İşlem: Bir kimsenin hukuki bir sonuç elde etmek maksadıyla iradesini açıklaması demektir.

Sözleşme: İki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamaları sonucunda meydana gelen (kurulan) iki taraflı bir hukuki işlemdir. Örnek: Kira sözleşmesi

2) Haksız Fiiller

Haksız Fiil: Haksız fiiller, hukuka aykırı olan, hukuk düzenini hoş görmediği ve yapılmalarına izin vermediği zarar doğurucu fiillerdir. Bu tür fiillerle başkalarına zarar veren kişiler zararlarını tanzim etmek zorundadırlar. Örnek: Bir kimseyi dövmek, yaralamak öldürmek, harmanını yakmak.

3) Sebepsiz Zenginleşme

Bir kimsenin mal varlığının haklı bir sebep olmaksızın diğer bir kimsenin malvarlığının zararına olarak çoğalması veya azalmaması demektir.

III- SORUMLULUK

A) Tanımı

Bir borç ilişkisinde borçlu, alacaklıya karşı belli, bir davranış biçiminde bulunma, yani üstlendiği (taahhüt ettiği) edimi yerine getirme yükümlülüğü altına girmiştir. Borçlu, üstlendiği, edimini kendi isteğiyle yerine getirmeyecek olursa, hukuk düzeni alacaklıyı borçlunun malvarlığına el koyabilme imkânının tanımaktadır ki buna sorumluluk diyoruz, Başka bir deyişli sorumluluk “alacaklının alacağını alabilmek için borçluya ait mal varlığına cebri icra yoluyla el koyabilmesi yetkisi ve borçlunun bunlara katlanmak zorunda olması” demektir.

B) Türleri

1) Kişi ile Sorumluluk

Alacaklının alacağını elde edebilmek için doğrudan doğruya borçlunun bizzat kendisine (şahsına) el atabilmesi demektir. Örnek: Eski devirlerde alacaklı kişinin borcuna karşı kişinin vücuduna zarar veriyordu. Gözünü oymak, kulağını kesmek vb. Bu uygulama zaman yumuşatılmış önce hapis cezasına çevrilmiş daha sonra ise hapis cezası da kaldırılmıştır.

2) Mal ile Sorumluluk

Modern hukuk sistemlerinde borçlu borcunu ifa etmesinden dolayı şahsı ile değil, fakat malvarlığı ile sorumlu tutulmaktadır.

a) Sınırsız sorumluluk

Borçlunun borcundan dolayı bütün malları ile (tüm mal varlığı ile) sorumlu olması demektir. Bu sistemde haczi caiz olmayan mallar hariç (borçlunun kendisi ve mesleği için lüzumlu elbise ve eşyasını, ailesine lüzumlu olan yatak takımlarını vb malları haciz edemez)

b) Sınırlı sorumluluk

aa) Belli mallarla sınırlı sorumluluk

bb) Belli miktarla sınırlı sorumluluk

Birinci Bölüm

BORÇ İLİŞKİSİNİN KAYNAKLARI

Birinci Ayrım

Hukuki Sözleşmelerden, Özellikle Sözleşmelerden Doğan Borç İlişkileri

1. HUKUKİ İŞLEMLER

I. Tanımı ve Türleri

Hukuki İşlem (Muamele): Hukuki bir sonucu elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaktır.

a. Tek Taraflı Hukuki İşlemler

Bir kimsenin sadece kendi iradesini açıklamasıyla meydana gelen hukuki işlemdir.

Örnek: Vasiyet

b. Çok Taraflı Hukuki İşlemler

2. SÖZLEŞMELER

I- Tanımı

Sözleşme (akit, mukavele), iki tarafın bir hukuki sonucu elde etmek üzere iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun surette açıklamalarıyla oluşan bir hukuki işlemdir.

II- Türleri

Sözleşmeler borç yüklenen tarafın sayısına göre;

a) Tek tarafa borç yükleyen sözleşmeler

Bu tür sözleşmeler de taraflardan sadece birisi borç altına girmekte, diğer taraf ise borç yüklenmemekte, bir alacağa sahip olmaktadır. Örneğin bağışlama bu tür sözleşmelerden biridir.

b) İki tarafa borç yükleyen sözleşmeler

Bu tür sözleşmeler de ise taraflardan her ikisi de borç altına girmektedirler. Örneğin, satış, trampa, kira, eser ve hizmet sözleşmeleri bu tür sözleşmelerdendir.

3. SÖZLEŞMENİN KURULMASI

Bir sözleşmenin kurulabilmesi için, karşılıklı ve birbirine uygun surette yapılmış olan iki irade açıklamasına ihtiyaç vardır. Bu irade açıklamalarından birine **öneri (icap)**, buna cevap oluşturan diğerine ise **kabul** denir.

I. ÖNERİ

A) Tanımı

Bir sözleşmenin kurulabilmesi için gerekli olan iki irade açıklamasından zaman itibariyle ilk öne yapılanına öneri (icap), bu açıklamayı yapan tarafa da öneren (icapçı) denir.

Öneri, sözleşmenin kurulmasını sağlamak üzere girişimde bulunmak demektir. Bu girişim yani öneri, taraflardan herhangi birinden gelebilir; örneğin bir hizmet sözleşmesinde öneriyi işveren de, işçi de yapabilir.

B) Mahiyeti ve Unsurları

- ☞ Öneri, tek yanlı ve karşı tarafa varması gerekli bir irade açıklamasıdır.
- ☞ Önerinin mutlaka da belli bir kişiye yapılması şart değildir; kamuya karşı da öneride bulunulabilir. Örnek: Mağaza vitrinleri

Yapılan önerinin istenilen hukuki sonucu doğurabilmesi için bir takım unsurları içermesi gerekir.

- ☞ Öneri sözleşmenin esaslı unsurlarını içermiş olmalıdır. Örneğin bir satış sözleşmesi yapılmak üzere satıcı tarafından yöneltilen önerinin satışın konusu olan malı ve satış bedelini içermesi gerekmektedir. Başka bir deyişle öneri o kadar tam ve mükemmel olmalıdır ki, karşı tarafa hiçbir duraksamaya düşmeden kabul iradesini açıklayabilsin.
- ☞ Önerinin önerenin bir sözleşme yapma konusundaki iradesini “ciddi surette” yansıtmaması gerekir. Eğer öneride böyle bir nitelik bulunmuyorsa, bu irade açıklaması öneri değil, bir öneriye davettir. Uygulamada öneriye davet çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir; örneğin gazetelerde, radyo ve televizyonlarda fiyat gösterilmeksizin reklamlar, ilanlar yapılması; vitrinlerde fiyatı gösteren etiket konulmaksızın mal sergilenmesi hep birer “**öneriye davet**” tir.

Acaba öneren, yapmış olduğu önerisiyle ne zaman kadar bağlı kalacaktır?
Borçlar Kanunumuz bu konuyu önerinin “sürelî” veya “süresiz” olmasına göre farklı şekilde düzenlemiştir.

C) Öneriden Dönme

Öneren Borçlar Kanunumuzda öngörülen şartlara uymak kaydıyla önerisinden dönebilir. Önerinin geri alındığı haberi karşı tarafa önerinin varmasından önce veya öneri ile aynı anda ulaşırsa, yahutta öneriden öneri den sonra ulaşmış olmakla beraber karşı taraf önerinin geri alındığını öneriden önce haber alırsa, öneriden dönülmüş (rücu edilmiş) yani öneri hiç yapılmamış olur.

II. KABUL

A) Tanımı

Kabul, önerenin yapmış olduğu öneriyi karşı tarafın, (kabulcünün) verdiği olumlu cevaptır. Diğer bir deyişle kabul, karşı tarafın kendisine yapılmış olan öneri ile tamamen mutabık olduğuna (öneriyi bütünüyle benimsediğine) ilişkin tek yanlı ve varması gerekli irade açıklamasıdır.

B) Mahiyeti ve Unsurları

Kabul, açık (sarîh) olabileceği gibi örtülü (zımni) de olabilir.

Açık (Sarîh) Kabul

Eğer kabul iradesi açık ve seçik olarak açıklanmış, yani kullanılan ifade ve sözcüklerden önerinin kabul edildiği duraksamaya yer vermeyecek şekilde anlaşılmakta ise buna açık (sarîh) kabul denir.

Örtülü (Zımni) Kabul

Diğer tarafın öneriyi kabul ettiği açıkça anlaşılmamakla beraber, takındığı tavı ve davranışlarından onun bunu kabul ettiği sonucu çıkarılabiliyorsa, buna da örtülü (zımni) kabul denir. Örnek: Karşı taraf önerenin gönderdiği malları tüketir veya onları kullanmaya başlarsa öneriyi örtülü olarak kabul etmiş sayılır.

C) Kabulden Dönme

Öneriden dönmede geçerli olan kurallar kabulden dönme için de geçerlidir.

III. SÖZLEŞMENİN KURULDUĞU AN

4. İLAN YOLUYLA ÖDÜL SÖZÜ VERME

5. SÖZLEŞMELERDE ŞEKİL

I. KAVRAM

Şekil, iradenin muayyen bir tarzda (belli biçimde) veya muayyen vasıtalar (belli araçlar) ile beyan edilmesi (açıklanması)

II. TÜRLERİ

Şekil, çeşitli ölçütlere göre ayırma tabi olabilir. Gerçekten doktrinde genellikle kaynaklarına göre kanuni şekil – iradi şekil; amaçlarına göre ise, geçerlilik şekli – ispat şekli gibi ayrımlara rastlanmaktadır.

A) Kanuni Şekil – İradî Şekil

Kanuni (yasal) şekil, bizzat kanunun öngördüğü şekildir. Başka bir deyişle, bir sözleşmenin geçerli surette kurulabilmesi (meydana gelebilmesi) için tarafların iradelerini hangi biçimde açıklamaları gerektiğinin bizzat kanun tarafından belirlenmiş olmasıdır.

İradî şekil ise, kanunun herhangi bir şekle tabi tutmadığı bir sözleşmeyi tarafların kendi istek ve iradeleriyle bir şekle tabii kılmalarıdır.

B) Geçerlilik Şekli – İspat Şekli

Geçerlilik şekli bir sözleşmenin geçerli surette kurulabilmesi için uyulması gereken şekildir. Diğer bir deyişle, eğer bir sözleşme öngörülmüş olan şekle uyularak yapılmadıkça geçerli olarak doğmayacaksa, bu şekil bir “geçerlilik şekli” dir.

İspat şekli ise, bir hukuki işlemin bir sözleşmenin varlığının kanıtlanması için öngörülen şekildir. Başka bir deyişle, eğer hukuki bir işlemin veya bir sözleşmenin mevcudiyeti ancak belli bir şekilde ispat edilebilecek ise, bu şekil bir “ispat şekli”dir.

C) Kanuni Geçerlilik Şeklinin Türleri

Medeni Kanunumuz ile Borçlar Kanunumuzun geçerlilik şekli olarak öngördüğü şekiller, “sözlü”, “yazılı”, “resmî” şekiller gibi çeşitlidir.

Sözlü şekil yani irade açıklamasının mutlaka sözle yapılması istenen şekil, Borçlar kanunumuzda olmayıp Medeni Kanunumuzda ve sadece iki hukuki işlem hakkında söz konusudur ki, bunlar;

1. Evlenme sözleşmesi
2. Sözlü Vasiyet

1) Yazılı Şekil

“Yazılı şekil”den maksat, tarafların el yazısıyla, daktilo, bilgisayar veya başka bir aletle bir senet (belge) düzenleyerek altını imzalamalarıdır.

Yazılı şeklin, biri “metin”, diğeri “imza” olmak üzere başlıca iki unsuru vardır.

a) Metin

Metin, tarafların irade açıklamalarını içeren belgedir. Taraflar bu belgede üzerinde karşılıklı olarak anlaşmaya vardıkları hususları belirtirler. Metnin bizzat borçlu veya alacaklı tarafından kalem alınması şart değildir.

b) İmza

Yazılı şeklin ikinci ve önemli unsuru olan “imza”, bir kimsenin kimliğini belli eden ve genellikle o kişinin öz adı ile soyadının yazılmasından oluşan bir işarettir. Yazılı şeklin tam olabilmesi için metnin borç altına giren kişi tarafından imzalanmalıdır. Ülkemizde imza atamayanlar imza yerine parmak basma ve mühür kullanmaktadırlar.

2) Resmî Şekil

“Resmî şekil”den maksat, hukuki işlemin yetkili resmî bir makam önünde yapılmasıdır. Bizim hukukumuzda bu makamlar “hâkim”, “noter” ve “tapu memuru”dur

III. ŞEKLE UYMAMANIN SONUÇLARI

Hukuki işlem, emredilen şekle uygun surette yapılmadığı takdirde hiçbir hüküm ifade etmez, yani batıldır. Hâkim bu gibi durumlarda tarafların birinin ileri sürmesine gerek olmaksızın görevi gereği kendiliğinden dikkate almak zorundadır.

6. SÖZLEŞMELERİN YORUMU

7. İRADE İLE İRADE AÇIKLAMASI ARASINDAKİ UYUMSUZLUK

I. LATİFE BEYANI

II. ZİHİ KAYIT

III. MUVAZAA

A) Kavram

Muvazaa ya da danişıklık bir sözleşmede her iki tarafın iradeleri ile irade açıklamaları arsında bilerek ve istenerek, yani kasten yaratılmış uyumsuzluktur. Başka bir deyişle, “bir beyanın karşı tarafın da muvafakiyetiyle yalnız görünürde (zahiren) yapılmasına, yani beyan edilen şeyin istenilen şey olmadığı hususunda tarafların uyuşmuş bulunmalarına muvazaa, bu şekilde yapılmış muameleye de muvazaalı muamele adı verilir.

B) Türleri

Muvazaanın başlıca iki türü vardır: Mutlak muvazaa (adi muvazaa) ve nispi muvazaa (mevsuf muvazaa).

Mutlak Muvazaa

Taraflar gerçekte hiçbir işlem yapmadıkları halde, başkalarına karşı sanki bir hukuki işlem yapmış gibi görünmek anlaşılar.

Örnek: Bir tacirin, mali durumu kötüleşen bir tacir arkadaşının ticari itibarını yükseltmek amacıyla sanki borçlu imiş gibi ona borç senedi (bono) vermesi gidi işlemler de mutlak (adi) muvazaa söz konusudur.

Nisbi Muvazaa

Taraflar aralarında yaptıkları gerçek hukuki işlemi görünürdeki işlemin arkasına gizlemek, yani sanki görünürdeki hukuki işlemi yapmış gibi görünmek konusunda anlaşılır.

Örnek: Bir satıcının çok sevdiği çalışma arkadaşına altın bir kolye bağışlamak istediği halde sırf karısı ile arasının bozulmaması için arkadaşıyla anlaşarak aralarında bir satım sözleşmesi yaparsa bu bir nisbi muvazaadır.

C) Hükümleri

Görünürdeki İşlem: Tarafların başkalarını aldatmak, gerçek iradelerini onlardan saklamak maksadıyla yaptıkları işlemdir ki, buna **görünürdeki işlem** denir.

Gizli İşlem: Nisbi muvazaada ise bu işleme ek olarak tarafların görünürdeki işlemin arkasına sakladıkları **gerçek işlem** vardır.

Görünürdeki işlem hükümsüz olup bu hükümsüzlük kural olarak bütün üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilir ancak kanunumuz bu konuya da bazı istisnalar getirmiştir.

Gizli işlem ise geçerlidir. Ancak bunun içinde, gizli işlemin kanunun emrettiği şekle uygun surette yapılmalıdır.

IV. İRADE BOZUKLUĞU

İrade bozukluğu hallerinde, irade ile irade açıklaması arasındaki uyumsuzluk bilmeyerek ve istemeyerek, yani gayri kasti olarak meydana gelir. Diğer bir deyişle, irade ile irade açıklaması arasındaki uyumsuzluk ancak kanunda sınırlı olarak belirlenmiş olan sebepler yüzünden meydana gelmiş olabilir ki, istenmeyerek ortaya çıkmış olan bu uyumsuzluk haline irade bozukluğu ya da irade fesadı denir.

A) Sebepleri

1) Yanılma

Yanılmada (hatada) irade ile irade açıklaması arasındaki uyumsuzluk, iradesini açıklayan tarafın dikkatsizliğinden ileri gelir. İradesini açıklayan kişi, yeteri kadar dikkat ve özen göstermediğinden hiç de arzu etmediği ve düşünmediği bir açıklamada bulunmuş olur.

Örnek: Bir tacirin 10 ton buğday satın almak istediği halde, yanlışlıkla iradesini 10 ton arpa alacağı şeklinde açıklaması.

2) Aldatma

Aldatmada (hilede) bir kimse bir takım yalan dolanlar ve yanıltmalarla bir irade açıklamasın da bulunmaya yöneltir. Diğer bir deyişle, bir kimse bir takım yalanlarla kasten yanılgıya düşürülerek bir sözleşme yapma durumuna getirilir.

Örnek: Altın suyuna batırılmış bakır bir bilezik gerçek altın bilezikmiş ve değerinden çok ucuza satılıyormuş gibi gösterilerek bir kimsenin bunu satın alması sağlınırsa, bu bir “aldatma” dır dır.

3) Korkutma

Korkutmada (ikrah da) bir kimsenin kendisine veya yakınlarından birine bir zara verileceği korkusu altında iradesini açıklama zorunda bırakılır. Bu nedenledir ki, açıkladığı irade ile gerçek iradesi ile uyumsuzluk doğmuş olur.

Örnek: Bir kimsenin alnına dayanan tabancıyla öldürölme korkusu altında evini kiraya vermeye veya tarlasını satmaya zorlamsı hallerinde “kokutma” vardır.

Korkutmanın mevcut sayılabilmesi için;

- ☞ Ciddi olması
- ☞ Derhal gerçekleşebilecek ağır bir tehlike oluşturmaları
- ☞ Korkutulanın bizzat kendisinin veya yakınlarından birinin kişiliğine malına yönelik olması
- ☞ Hukuka aykırı olması
- ☞ Korkutulanın o hukuki işlemi yapmaya yöneltmiş olması şarttır.

B) Hükümleri

Yukarıda gördüğümüz irade bozukluğu hallerinden birinin yani yanılma, aldatma veya korkutmanın söz konusu olduğu bir sözleşme, iradesi bozulmuş bulunan tarafı bağlamaz, fakat karşı taraf sözleşmeyle bağlıdır. Diğer bir deyişle irade bozukluğu hallerinin yaptırımını, tek taraflı bağlamazlıktır.

İradesi yanılma, aldatma veya korkutma dolayısıyla bozulmuş olan taraf, bu sözleşmeyi iptal edebilir. Bunun içinde bu yoldaki iptal iradesini, yani sözleşme ile bağlı olmadığını açıklaması gerekli ve yeterlidir. Ancak kanunumuz bu açıklamayı bir yıllık bir hak düşün süresine bağlamıştır.

8. SÖZLEŞMENİN KONUSU

9. AŞIRI YARARLANMA (GABİN)

I. Kavram

İki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde taraflardan birinin darda kalmasından, düşüncesizliğinden veya deneyimsizliğinden yararlanılarak edimler arasında yaratılan açık oransızlıktır.

II. Şartları

A) Edimler Arasında Açık Bir Oransızlığın Bulunması (Objektif Şart)

Örnek: Bir diş hekimini bir diş çekimi için 500 milyon talep etmesi.

B) Açık Oransızlığın Karşı Tarafın Özel Durumundan Yararlanılarak Yaratılması (Sübjektif Şart)

Edimler arasındaki oransızlığın aşırı yararlanma dolayısıyla sözleşmenin iptali imkânının doğurabilmesi için, belli sebeplerden ileri doğması şarttır. Bu şartlar;

Darda kalma, genellikle bir kimsenin zor durumda bulunması, büyük bir sıkıntı içinde kalması demektir.

Örnek: Açlıktan ölmek üzere olan bir kişinin çok düşük bir ücretle çalışmaya razı olması.

Düşüncesizlik, bir kimsenin giriştiği hukuki işlemlerin sonunun düşünmemesi, kendi menfaatlerini iyi hesaplayamaması, aldatılmaya ve sömürülmeye müsait (elverişli) olması demektir.

Deneyimsizlik, iş hayatının gidişini bilmemek veya belli bir işin özelliklerinin gerektirdiği bilgi düzeyine erişememiş olmak demektir.

Örnek: Kendisine hediye edilmiş antika bir tablonun değerini anlayamayan bir kimse onu fiyatının çok altında satarsa karşı taraf onun deneyimsizliğinden yararlanmış olur.

III. Hükümleri

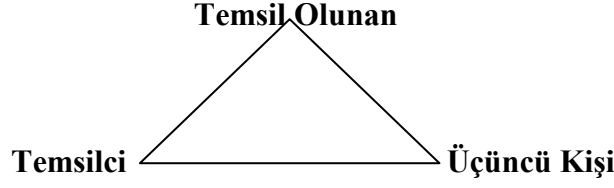
Borçlar kanunumuz zarara uğramış (gabine maruz kalmış) olana tek yanlı bir irade açıklamasıyla sözleşmeyi iptal etme yetkisini tanımaktadır. Aşırı yararlanma yüzünden zarara uğramış olan taraf, söz konusu sözleşmenin kurulmasından itibaren bir yıl içinde tek yanlı bir irade açıklamasında bulunarak sözleşmeyle bağlı olmadığını karşı tarafa bildirerek verdiği şeyi geri isteyebilir.

10. TEMSİL

1. Kavram

Bir hukuki işlem genellikle o işlemle ilgili olan kimse tarafından bizzat yapılır. Ancak bazı durumlarda bir hukuki işlemi bizzat yapmamızı engelleyen maddi veya hukuki bir takım engellerin bulunduğu durumlarda, bu işlemin bizim tarafımızdan yapılmasını sağlayan kuruma ihtiyaç vardır. İşte bu “temsil kurumu”dur. Diğer bir deyişle temsil, bir hukuki işlemin bir kimsenin adına ve hesabına bir başkası (temsilci) tarafından yapılmasıdır.

Temsil ilişkisinde daima üç kişi vardır.

Temsilci (Mümessil): Bir hukuki işlemi başkasının adına ve hesabına yapan kimsedir.

Temsil Olunan: Kendi adına ve hesabına bir hukuki işlem yapılan bir kimsedir ki, ona temsil olunan deriz.

Üçüncü Kişi: Temsilci ile o hukuki işlemi yapan kimsedir.

2. Türleri

A) Vasıtalı Temsil

Kendisine yetki verilmiş olan temsilci, hukuki işlemi yaparken üçüncü kişiye onu başkasının “adına” yapmakta olduğunu söylemez ise burada vasıtalı temsil söz konusu olur.

Örnek: Samsun’daki memur, Ankara’daki arkadaşına kendisine uygun bir ev kiralaması için temsil yetkisi vermiştir. Ankara’daki arkadaşısı bu yetkisine dayanarak bir ev kiralar ve bu evi arkadaşısı adına kiraladığını ev sahibine söylemez ise bu sözleşmeden doğan haklar ve borçlar temsilciye ait olur. Bu kişi daha sonra söz konusu bu hak ve borcu temsil olunana devreder kira sözleşmesinin hükümleri ancak bu devirden sonra temsil olunana geçmiş olur.

B) Vasıtasız Temsil

Bu temsil türünde ise, kendisine yetki verilmiş olan temsilcinin yapmış olduğu hukuki işlemin hüküm ve sonuçları, yani bütün hak ve borçlar işlemin yapıldığı andan itibaren, doğrudan doğruya “temsil olunana” ait olur. Temsilci bu işlemde hiçbir hak kazanmadığı gibi, hiçbir borç altına da girmez. İşlemin hükümlerinin baştan itibaren temsil olunana ait olması dolayısıyladır ki, bu tür temsil doğrudan doğruya temsil de denilmektedir.

Vasıtasız temsilin söz konusu olabilmesi için, başlıca iki şartın gerçekleşmesi gereklidir;

1. Temsil Yetkisinin Bulunması

Vasıtasız temsilin birinci şartı, temsilcinin temsil yetkisine sahip bulunmasıdır. Temsilcinin temsil yetkisi ya kanundan ya da temsil olunanın iradesinden doğmuş olabilir. Gerçekten, velayet altındaki küçükler ile kısıtlanmış olanları temsil eden kimselerin, yani “veli” ve “vasi”lerin temsil yetkileri doğrudan doğruya “kanundan” doğmaktadır.

2. Temsil Olunanın Adına Hareket Etme

Vasıtasız temsil yetkisine sahip olabilmesi için, temsilcinin temsil yetkisine sahip bulunması yeterli değildir; onun ayrıca “temsil olunanın adına hareket etmesi” de gereklidir. O halde temsilci, hukuki işlemi yaparken bunu kendi adına değil, başkasının adına yaptığını, yani kendisinin temsilci sıfatıyla hareket etmekte olduğunu karşıdaki üçüncü kişiye bildirecektir. Ancak bu kuralında bazı istisnaları vardır;

Bu istisnalardan birincisi, üçüncü kişinin kendisiyle hukuki işlemi yapılmakta olan kimsenin temsilci olduğunu hal ve durum dan çıkarabilmesidir.

Örnek: Tacir ile bir firmanın arasına “seyyar tüccar memuru” arasında yapılan sözleşme. Bu istisnalardan ikincisi ise, hukuki işlemin temsilci veya temsil olunandan biri ile yapılmasının üçüncü kişi için önemli olmaması halidir.

Örnek: Bir hizmetlinin bedelini ödeyerek amiri için bir şişe mürekkep alması.

Temsilci, başkasının adına ve hesabına hukuki işlemler yaparken temsil olunanın iradesini değil, bizzat kendi iradesini açıklar ki bu onu haberciden ayırır; zira haberci (ulak), bir hukuki işlem yapılırken bir tarafın irade açıklamasını diğer tarafa ileten kimsedir.

C) Yetkili Temsil

Temsilciye başkasının adına ve hesabına hukuki işlemler yapabilme yetkisi verilmişse yetkili temsil, verilmemişse yetkisiz temsilden söz edilir.

1) Temsil Yetkisi

a) Kavram

Temsil yetkisi, başkasının adına ve hesabına hukuki bir işlem yapabilmek hususunda temsilciye verilmiş olan izindir. Temsil yetkisi ya “kanun” dan ya da temsil olunanın “irade”sinden doğabilir. Yetki kanundan doğmakta ise, buna kanuni temsil; iradeden doğmakta ise, ona iradi temsil deriz.

Kanundan doğan temsil yetkisine örnek olarak “veli” ve “vasi”lerin temsil yetkilerini gösterebiliriz.

İradi temsil “tek taraflı bir hukuki işlemdir”. Temsilcinin, bu yetkiyi kabul ettiğini bildirmesin, hatta kendisine yetki verildiğinden haberdar olmasına dahi ihtiyaç yoktur ki bu, “temsili” vekâletten ayıran en önemli özelliktir.

b) Şekil

Borçlar Kanunumuzda bu açıklamanın belli bir şekilde yapılacağı konusunda herhangi bir hüküm yoktur. Bu itibarla ki, temsil yetkisi şekilsizce verilebilir. Bununla beraber uygulamada, örneğin bankalarda temsilciden yetkisini gösteren bir belge aranmaktadır. Keza tapuda yapılacak işlemlerde de temsil yetkisini yazılı, hatta noterlikçe resen düzenlenmiş resmi bir belgeyle kanıtlanması gerekmektedir. Temsilcini temsil yetkisi kanıtlayan bu belgeye “salâhiyet name” veya “yetki belgesi” denir.

c) Kapsamı

Temsil yetkisinin kapsamı çeşitli bakımlardan sınırlandırılmış olabilir. Temsil yetkisi her şeyden önce süre bakımından sınırlandırılabilir, yani “belli bir süre” için verilebilir.

Diğer taraftan, temsil yetkisinin kişi bakımından sınırlandırılması da mümkündür. Başka bir deyişle, temsil yetki ancak “belli kişiler ile” hukuki işlemler yapmak üzere verilebilir.

Nihayet temsil yetkisi konu bakımından da sınırlandırılmış bulunabilir. Örneğin temsil yetkisi “belli bir veya birkaç hukuki işlem” yapmak üzere verilmiş olabilir ki buna özel (hususi) temsil yetkisi denir. Eğer temsil yetkisi, temsil olunanı ait her türlü işlerin görülmesi için verilmişse, buna da genel (umumi) temsil yetkisi adı verilir

2) Temsil Yetkisinin Sona Ermesi

a) Sona Erme Sebepleri

Temsil yetkisi çeşitli sebeplerle sona erebilir. Gerçekten yetki, belli bir hukuki işlemin yapılması için verilmişse, bu işlemin yapılması ile son bulur. Aynı şekilde, belli bir süre için verilmiş olan temsil yetkisi, bu sürenin geçmesi ile son bulur. Temsil yetkisini sona erdiren bir başka hâl, temsilcinin veya temsil olunanın ölümüdür. Nihayet temsil yetkisine son veren bir diğer sebep de, temsil olunanın evvelce vermiş olduğu yetkiyi geri alması, yani temsilcini görevine son vermesidir.

b) Sona Ermenin Sonuçları

Temsil yetkisinin sona ermesinin doğuracağı sonuçları, sona ermenin temsilci veya üçüncü kişilerce bilinip bilinmemesine ve yetkinin daha önce üçüncü kişilere bildirilmiş olup olmamasına göre ayrı ayrı incelenir.

Temsilci, yetkisinin sona ermiş olduğunu bilmiyorsa, bunu öğrendiği ana kadar yapmış olduğu hukuki işlemler temsil olunanı veya onun haleflerini bağlar. Fakat üçüncü kişiler yetkinin sona ermiş olduğunu biliyorlarsa, yani iyi niyetli değillerse, yapılan hukuki işlem temsil olunanı veya haleflerini bağlamaz.

Temsil yetkisi daha önce ilan ve sair suretlerle üçüncü kişilere bildirilmiş bulunuyorsa, geri alınmış olduğunun da aynı şekilde onlara bildirilmesi gerekir. Bildirilmediği takdirde, yetkinin geri alınmış olması iyi niyetli, yani bunu bilmeyen veya bilmesi de gerekmeyen üçüncü kişilere karşı hiçbir hüküm doğurmaz.

Görüldüğü üzere kanun bu halde “iyi niyetli” üçüncü kişileri korumaktadır.

D) Yetkisiz Temsil

1) Kavram

Bir kimsenin hiçbir yetkiye sahip olmaksızın veya sahip olduğu yetkiyi aşarak bir başkasının adına ve hesabına hukuki işlemler yapması demektir.

Örnek: Bir memurun gayet ucuz bulduğu dolmakalemlerden bir tane de arkadaşı için satın alması.

2) Hükümler

Sözde temsilcinin temsil olunan adına ve hesabına yapmış olduğu hukuki işlem, temsil olunanı bağlamaz, yani bu işlemde doğan haklar ve borçlar temsil olunanı ait olmazlar. Bu işlemin temsil olunan hakkında hüküm ifade edebilmesi, yani hak ve borçların ona ait olabilmesi için, temsil olunanın yapılmış olan işlemi tasvip etmesi (uygun bulması) , yani onam (icazet) vermesi gerekir.

Onam şekle bağlı olmayan sözde temsilciye yapılan yek yanlı bir irade açıklamasıdır. Temsil olunan onam verdiği takdirde, yapılmış olan hukuki işlem aynen yetkili bir temsilcinin yapmış olduğu bir işlem gibi yapıldığı andan itibaren temsil olunanı bağlar.

Uyarı: Aşağıda ismi yazılı olan konu sınava dâhil olup Borçlar Hukuku kitabında 77- 85 arasındadır.

**Bu konuyu da hazırlayacaktım ama ne yazık ki zaman kalmadı
Tüm arkadaşlara sınavlarda başarılar...**

İkinci Ayırım

HAKSIZ FİİLERDEN DOĞAN BORÇ İLŞKİLERİ

BORÇLAR HUKUKU DERS NOTLARI

VİZE SONRASI

Kusursuz Sorumluluk

I. Kavram

Niteliği itibarıyla tehlike yaratan bir girişimde bulunan kimse, kusurlu olmasa dahi girişimin sebep olduğu zarardan sorumlu olduğu zarardan sorumlu tutulmalıdır. Bu sorumluluk türüne mahiyetine uyacak biçimde tehlike sorumluluğu denmektedir.

Öte yandan bazı hallerde hakkaniyet, bir kimsenin kusuru olmasa bile doğmuş olan zarardan sorumlu tutulmasını gerektirmektedir ki, bu tür sorumluluğa da hakkaniyet sorumluluğu denilmektedir.

Kusura dayanan genel sorumluluğun yanında objektif sorumluluk veya sebep sorumluluğu şeklinde isimlendirilen kusura dayanmayan (kusursuz) sorumluluk türünün de özel olarak kabul edilmiş olmasında yukarıda açıkladığımız tehlike ve hakkaniyet sorumluluğunun da büyük etkisi olmuştur.

II. Kusursuz Sorumluluk Halleri

A) Ayırt etme gücünden yoksun olanların sorumluluğu

Ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun olanlar fiil ehliyetine sahip değildirler. Bu itibarla bu kişilerin, fiil ehliyetine giren hukuki işlem ehliyeti, tasarruf ehliyeti, dava ehliyeti ve özellikle haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti de yoktur.

Ancak, ayırt etme gücünden yoksun olması sebebiyle zarar verenin doğan zarardan sorumlu tutulmaması, bazı hallerde hakkaniyete ters düşebilir, hak duygusuyla bağdaşmayabilir. İşte böyle durumlarda hakkaniyet sorumluluğu ayırt etme gücünden yoksun olan kişiyi verdiği zararı gidermekle yükümlü tutmayı gerektirmektedir.

Ayırt etme gücünü geçici olarak kaybetmiş olanlar, bu durumda iken haksız fiilleriyle vermiş oldukları zararlardan sorumludurlar, bu sebeple de zararları gidermekle yükümlüdürler.

Ancak ayırt etme gücünü kaybeden kişi bu duruma kendi kusuruyla düşmediğini (içkisine uyuşturucu ilaç koyulması, tehdit vb,) ispat ederse, sorumluluktan kurtulur.

B) Başkasını çalıştıranların sorumluluğu

Başkalarını istihdam eden (çalıştıran) kimse, emrinde çalıştırdığı kimselerin ve amelesinin hizmetlerini ifa ettikleri esnada yaptıkları zarardan sorumludur. Öyle ki böyle bir zararın doğmaması için hal ve maslahatin icap ettiği bütün dikkat ve itinada bulunduğunu yahut dikkat ve itinada bulunmuş olsa bile olayın doğumuna engel olamayacağını ispat ederse sorumlu olmaz. Bunun dışında, zarar, çalışanın çalıştırının işini görürken verilmiş olmalıdır. O halde zarar ile hizmetin ifası (işin görülmesi) arasında yakın bir ilişki bulunmalıdır. Bu şart fonksiyonel bağlılık olarak ortaya çıkmaktadır.

Bununla beraber, Borçlar Kanunumuz başkasını çalıştıranı iki halde sorumluluktan kurtulma imkânının tanımaktadır.

1. Çalıştırının zararın doğmaması için hal ve şartları gerektirdiği bütün dikkat ve özeni göstermiş olması.
2. Hal ve şartların gerektirdiği bütün dikkat ve özeni göstermiş olsaydı bile zararın doğmasını önleyemeyeceğini ispat etmesidir.

Çalıştıran bu koşullardan birini ispat ederse kurtulur buna “kurtuluş beyyinesi” denir.

C) Hayvan bulunduranların sorumluluğu

Bir hayvan tarafından yapılan zararı o hayvan kimin idaresinde ise o kimse hal ve maslahatın (durumun) icap ettiği bütün dikkat ve itinaı yaptığını yahut bu dikkat ve itina da bulunmuş olsa bile zararın doğmasına engel olamayacağını ispat etmedikçe tazmine mecburdur.

Hayvan bulunduran kimse deyiimiyle kastedilen, “hayvanın muhafazasında, gözetiminde, bakım ve kullanılmasın da karar yetkisine sahip olan şahıstır”.

Hayvan bulunduranın mutlaka da hayvanın maliki olması şart değildir. Hayvanı kendi hâkimiyeti, altında tutan kiracı veya intifa ya da rehin hakkı sahibi ve hatta hayvanı çalmış olan hırsız bile “hayvan bulunduran” sayılır.

Sorumluluktan kurtulma şartları başkasını çalıştıranların sorumluluktan kurtulma şartlarıyla aynı.

D) Bina ve diğer yapı eseri maliklerinin sorumluluğu

Bir bina veya imal olunan herhangi bir şeyin maliki, o şeyin fena yapılmasından yahut muhafazadaki kusurundan dolayı sorumludur.

Maddede geçen “imal olunan şey” deyiimiyle imal olunan herhangi bir şey değil, sabit, toprağa doğrudan doğruya veya dolayısıyla bağlı, insan tarafından imal edilmiş şeyler, kısaca “yapılar” “muhafazadaki kusur” deyiimiyle ise bakım eksigi ifade edilmek istenmektedir.

Bina ve diğer yapı eserinin maliki, bina ve diğer yapı eserinin yapılışındaki bozukluk ve bakımındaki eksiklik yüzünden uğradığı zararlardan sorumlu tutulacaktır.

E) Araç işletenin sorumluluğu

Üçüncü Ayırım

Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri

Sebepsiz Zenginleşme

I. Kavram

Bir kimsenin mal varlığının haklı bir sebep olmaksızın diğer bir kimsenin mal varlığı aleyhine çoğalması (zenginleşmesi) demektir.

II. Şartları

A) Zenginleşme

Sebepsiz zenginleşmeden söz edebilmek için, her şeyden önce bir tarafın mal varlığında bir zenginleşme (çoğalma) meydana gelmiş olmalıdır. Yahut mal varlığının eksilmemesi yani mal varlığından çıkması gereken bir kıymetin çıkmaması şeklinde de olabilir

B) Fakirleşme

Bir tarafın mal varlığındaki zenginleşme, diğer tarafın malvarlığının aleyhine olarak gerçekleşmeli, yani bir tarafın malvarlığı zenginleşirken diğer tarafın malvarlığı o oranda fakirleşmiş olmalıdır.

C) İlliyet Bağı

Bir tarafın malvarlığında meydana gelen zenginleşme ile diğer tarafın malvarlığında meydana gelen fakirleşme arasında bir illiyet (nedensellik) bağı bulunmalıdır. Başka bir deyişle bir malvarlığında ki çoğalma diğer malvarlığındaki eksilmeden meydana gelmiş olmalıdır.

D) Haklı bir sebebin bulunmaması

Sebepsiz zenginleşmenin söz konusu olabilmesi için gerekli olan son şart, bir malvarlığında diğerinin aleyhine olarak gerçekleşmiş olan zenginleşmenin haklı bir sebebe dayanmamasıdır. Başka bir deyişle zenginleşme haklı bir sebebe dayanıyorsa burada sebepsiz zenginleşmeden söz edemeyiz.

III. Hükümleri

A) Geriverme Borcu

Yukarıda şartlarını kısaca açıkladığımız sebepsiz zenginleşmeden zenginleşen için doğan borç, geri verme (iade) borcudur. Borçlar kanunumuz bunu “Haklı bir sebep olmaksızın başkasının zararına mal edine kimse, on geri vermeye mecburdur” demek suretiyle belirtmiştir.

Geriverme borcunun kapsamı, sebepsiz zenginleşen kimsenin iyi niyetli olup olmamasına göre değişir. Gerçekten, zenginleşen kimse iyi niyetli ise, yani malvarlığında gerçekleşen zenginleşmeyi geri vereceğini bilmiyor veya bilmesi gerekmiyorsa, geri verme anında elinde kalmış olan miktarı vermekle borcunda kurtulur, daha önce elinden çıkmış olan kısmı geri vermekle yükümlü değildir

Buna karşılık zenginleşen kimse iyi niyetli değil ise malvarlığında gerçekleşen çoğalmayı tamamen geri vermekle yükümlüdür. Aynen geri vermenin mümkün olduğu durumlarda, zenginleşme para olarak geri verilir.

B) Masrafların Ödenmesi

Sebepsiz zenginleşen taraf, sebepsiz olarak malvarlığına katılmış bulunan şey için bir takım masraflar yapmış olabilir. Borçlar Kanunu bu kişiye yapmış olduğu masrafları isteme hakkını tanımaktadır. Ancak bu hak kişiyi iyi niyetli olup olmamasına göre değişmektedir.

Kişi iyi niyetli ise yaptığı zorunlu ve faydalı masrafların hepsinin ödenmesini isteyebilir.

Buna karşılık yaptığı lüks masrafları isteme hakkı yoktur. Ancak bunu eşyaya zarar vermeden söküp alabilir. Ancak, fakirleşen kişi sökülmek istenen eklemlerin bedelini ödeyeceğini bildirerek sökülüp alınmasını önleyebilir.

Zenginleşen kişi iyi niyetli değilse, sadece yaptığı zorunlu masrafları ile geri verme zamanında şeyde meydana gelen fazlalık oranında faydalı masrafları isteyebilir.

Zorunlu Masraflar: Şeyin varlığını ve değerini korumak için yapılması gerekli olan harcamalardır.

Faydalı Masraflar: Şeyin değerini ve verimini arttırmak için yapılan harcamalardır.

Lüks Masraflar: Bu iki masraf dışında kalan ve zenginleşenin kendi zevkine göre şeyin güzelleşmesi için yapılmış olan harcamalardır.

Sebepsiz zenginleşmede geri verme, fakirleşen tarafın zenginleşene karşı açacağı bir davayla sağlanır; bu davaya sebepsiz zenginleşme davası denir. Bu dava bir ve on yıllık zaman aşımı sürelerini tâbidir.

İkinci Bölüm BORÇ İLİŞKİSİNİN HÜKÜMLERİ

Birinci Ayırım

Borçların İfa Edilmesi

1. Borcun İfası

I. Kavram

İfa, bor ilişkisinin konusu olan edimin borçlu tarafından alacaklıya karşı yerine getirilmesi ve böylece borç ilişkisinin sona erdirilmesidir. İfa her borç ilişkisinin amacıdır.

İfanın konusu, borcun konusunun aynı olmalıdır. Başka bir deyişle borçlu, borç ilişkisinden doğan edimi ne ise, aynen onu ifa etmelidir.

Eğer borcun tamamı muaccel (vadesi gelmiş) olmuşsa, tamamının ifa edilmesi gerekir; alacaklı kısmi ifayı kabul etmek zorunda değildir. dillerse kabul edebilir. Bu durumda kısmi ifa, alacağın sadece ifa edilen kısmını sona erdirir.

İfanın hüküm ifade edebilmesi için, borçlunun yüklediği edimini belirlenen “yer” ve “zaman”da yerine getirmesi gerekir.

II. İfa Yeri

İfa yeri, borcun ifa edilmesi gereken yerdir. İfa yeri her şeyden önce bizzat taraflarca belirlenmiş olabilir. Bu, açık olabileceği gibi örtülü de olabilir. Borçlar Kanunumuz taraflar arasındaki anlaşmazlık olasılığına karşılığına karşı 73. maddesine ifa yerini 3 bent halinde belirtmiştir;

1) Para borçları, ödeme zamanında alacaklının yerleşim yerinin bulunduğu yerde ifa olur.

Para borçları kaideden “nakit olarak” ve “memleket parası” ile ödenir. O halde para borcunun “çek ile” veya “alacaklının bankadaki hesabına para yatırılması” suretiyle ödenmesi, ancak alacaklının bunu kabul etmesi şartıyla ifa sayılır.

Para borçlarının ifa yeri ile ilgili kuralın bir takım istisnaları da vardır. Bunlardan en önemlisi “kıymetli evrak” da görülür. Gerçekten bir kıymetli evrak bazen “görüldüğünde” veya “ibrazında tediye” kaydını içerir. İşte bu durumda borçlu, borcunu alacaklının yerleşim yerine götürmez, aksine alacaklı borçluya gelerek senedi ibraz etmek suretiyle ifayı istemek zorundadır.

2) Belli bir şeyin teslimi borcu, o şeyin sözleşme yapılırken bulunduğu yerde ifa olur.

Burada “belli bir şey”den maksat “ferdiyle belli bir şey”, yani özel nitelikleri ile (adı numarası vs.) belli edilmiş bir şeydir. Örneğin “yasemin” adlı yarış atı, ressam Çallı’nın şu isimli tablosu, şasi numarası 125432 olan Mercedes marka otomobil ferdiyle belli şeyler, yani **parça borcudur.**

3) Diğer borçlar, yani yapmak, yapmamak (kaçınmak) ve nevi’yle belli bir şeyin borçları (cins borçları) doğdukları anda borçlunun yerleşim yerinin bulunduğu yerde ifa edilir.

Nevi’yle belli bir şey, özel nitelikleri ile değil, sadece cins olarak belirtilmiş olan şeydir ki, bunlar çoğunlukla “misli bir şey” yani ölçülebilen, tartılabilen, sayılabilen ve yerine yenisi koyulabilen şeylerdir; örneğin pamuk, üzüm, kömür, zeytinyağı, pirinç, portakal vs. gibi

III. İfa Zamanı

İfa zamanı borcun ifa edilmesi gereken andır. Kural olarak her borç doğduğu andan muaccel olur ve hemen ifası istenebilir. Çeşitli yollarla belli bir süreye bağlanmış olan, yani ifa zamanı henüz gelmemiş bulunan borçlara müaccel borç denir ki, bu süre geçmeden, yani borç muaccel olmadan borcun ifası alacaklı tarafından istenemez.

Vade olarak bir ayın başı veya sonu belirlenmişse, bundan ayın birinci ve sonuncu günü anlaşılır. Ayın ortası belirlenmişse, bundan da ayın on beşi anlaşılır.

Vade Pazar ve kanunen tatil olan bir güne rastlarsa, kendiliğinden bu günü izleyen ve tatil olmayan ilk güne geçer.

Borçlu borcunu “vaktinden önce ifa” edebilir, fakat borcunu vaktinden önce ifa etmesinden dolayı borçtan bir indirim yapılmasını isteyemez.

IV. İfanın Konusu

İfanın konusu, yani borçlunun neyi ifa etmekle yükümlü olduğu, taraflar arasında mevcut borç ilişkisi esas alınarak tespit edilir. Borçlu bu ilişkide ne vereceğini, ne yapacağını veya neyi yapmaktan kaçınacağını üstlenmişse, onu ifa etmekle yükümlüdür. Borçlu üstlendiği edimden başka bir edimi ifa ederse, kural olarak ifa yükümlülüğünü yerine getirmiş olmayacağı gibi, bu davranışı bir tür borca aykırılık oluşturur.

Maddi edimlerin konusunu oluşturan borçlar “parça borcu” ve “cins borcu” olmak üzere iki türden ibarettir.

V. Kısmi İfa

Borçlu, muaccel olmuş bulunan borcu kısmen ifa ederek borcundan kurtulamaz. Nitekim Borçlar Kanununa göre, borcun miktarı belirli ve tamamı muaccel ise, alacaklı kısmen yapılan ifayı reddedebilir. Alacaklı, kısmen ifayı kabul ederse, borçlu borçtan kabullendiği kısmi ifa etmekten kaçınmaz.

Kısmi ifanın söz konusu olabilmesi için, borçlanılmış olan edimin bölünebilen edim olması şarttır.

VI. İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde İfa

Satış, kira, hizmet gibi sözleşmeler iki tarafa da borç yükleyen sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerde her iki taraf, hem borçlu hem de alacaklı durumundadır ve tarafların edimleri karşılıklı olarak değişilmektedir.

Taraflardan birinin önceden ifada bulunma yükümlülüğü yoksa her iki taraf edimlerini aynı anda ifa etmek zorundadır.

Aynı anda ifa zorunluluğunun söz konusu olduğu durumda alacaklı, kendi edimini ifa etmemiş veya ifa önerisinde bulunmamış olduğu halde borçluda edimini ifa etmesini isterse, borçlu ona karşı “ödemezlik defini” ileri sürebilir. Bu defiyle borçlu borcundan kurulmuş olmaz, zira ödemezlik defi ifayı geciktiren bir defidir.

2. Alacaklının Direnimi (Temerrüdü)

I. Kavram

Alacaklının direnimi, alacaklının ifaya katılmaktan ve özellikle borçlu tarafından kendisine gereği gibi, tam ve doğru olarak sunulan edimi kabulden veya edimin ifasına ilişkin hazırlık fiillerini yapmaktan haklı bir sebep olmaksızın kaçınmasıdır.

II. Şartları

A) Borçlunun ifayı önermiş olması

Alacaklının direnime düşmüş sayılabilmesi için, borçlu yüklendiği edimi ifa amacıyla borç ilişkisine uygun biçimde sunmuş olmalıdır. Bundan maksat, yapılacak verilecek şey gerek miktar ve nitelik, gerek ifa zamanı ve yeri bakımından sözleşmeye uygun biçimde sunulmuş olmalı ve kural olarak bu sunulmuş borcun tamamını, varsa faiz ve sair giderleri içermelidir.

B) Alacaklının ifa önerisini reddetmesi

Alacaklının direnime düşmüş sayılması için, kendisine borçlu tarafından usulüne uygun biçimde yapılmış bulunan ifa önerisini, kabulden kaçınmasını haklı gösterecek hiçbir sebep olmadığı halde reddetmiş olması gereklidir.

III. Sonuçları

A) Şeyi tevdi etme hakkı

Borçlar Kanunu borçluya borçlandığı şeyi tevdi etmek suretiyle borçtan kurtulma hakkını tanımıştır. Buna göre borçlu, konusu verme olan edimini bir yere tevdi etmek suretiyle borcundan kurtulabilir.

B) Şeyi satarak bedelini tevdi etme hakkı

Borcun konusu olan şeyin mahiyeti veya işin türlü tevdi imkân vermiyorsa veya verilecek şey bozulmaya uğrayabilecek nitelikteyse ya da saklanması büyük masraf gerektirecekse borçlu alacaklıya uyarıda bulunduktan sonra bu şeyi hâkimin izniyle açık arttırma suretiyle sattırarak bedelini tevdi edebilir.

C) Sözleşmeden dönme hakkı

Borcun konusu bir şeyin teslimi değilse, yani borç bir verme borcu olmayıp bir yapma borcu ise, borcun tevdi edilmesi mümkün olmadığından, kanun koyucu borçluya sözleşmeden dönme hakkı tanımıştır.

İkinci Ayırım

BORÇLARIN İFA EDİLMEMESİNİN SONUÇLARI

1. Borcun İfa Edilmemesi

I. Kavram

Borcun ifa edilmemesi, borçlunun, yüklenmiş (taahhüt etmiş) olduğu edimi hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi veya ifasının gecikmiş olması demektir. Borca aykırılık, geniş anlamda borcun ifa edilmemesi demektir.

Borca aykırılık başlıca üç halden dolayı söz konusu olabilir.

A) Kusurlu imkânsızlık – Hiç ifa etmeme

Borçlu, her şeyden önce edimini kendi kusuruyla imkânsızlaştırmış olduğu için ifada bulunamaz. Buna zoraki kusurlu imkânsızlık deriz. Örneğin; antika porselen bir vazoyu satmış olan satıcı, onu alıcıya teslim etmeden önce elinden düşürerek kırarsa, edim kendi kusuruyla imkânsızlaştığından vazoyu teslim etme borcunu ifa edemez. Buna karşılık, edim borçlunun kusuruna dayanmayan bir sebeple, örneğin “beklenmedik hâl” veya “mücbir sebep” yahut “alacaklının kusuru” dolayısıyla imkânsızlaşmış ve borçlu da bu yüzden

borcunu yerine getirememiş ise, bu duru borca aykırılık değildir. Bu durumda kusursuz imkânsızlık olduğundan borçlu borcundan kurtulmuş olur.

B) Gereği gibi ifa etmeme

Borçlu, borcunu yerine getirmiş olmakla beraber, yapılan ifa “gereği gibi” değilse, yani miktar, yer ve vasıf olarak sözleşmeye uymayan bir ifa (kötü ifa) ise, bu da geniş anlamda ifa etmeme, yani bir borca aykırılık halidir. Örnek: Borçlunun son kullanma tarihi geçmiş olan gıda maddesini teslim etmişse, burada kötü ifa söz konusudur.

C) Borçlunun direnimi

İleri ki bölümde değinilecektir.

II. Sonuçları

A) Aynen İfa

Borcun konusu verme edimi ise, alacaklı borçludan edimini aynen yerine getirmesini istemek hakkına sahiptir. Borçlu alacaklının istemde bulunmasına rağmen borcunu yerine getirmezse, bu durumda alacaklı borçluya karşı bir ifa davası açabilir.

B) Tazminat

Borcun ifa edilmemesinin her üç halinde de, yani hem kusurlu imkânsızlık, hem kötü hem de borçlunun direniminde alacaklı borçludan tazminat (giderim) isteyebilir. Zaten kusurlu imkânsızlık halinde borcu aynen ifasını istemek mümkün değildir.

C) Sözleşmeden Dönme

Alacaklının gecikmiş olarak aynen ifa veya tazminat isteme yollarından birine gitmeyerek sözleşmeden dönem yoluna gitmesi de mümkündür. Ancak bu yol Borçlar Kanununda sadece iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde borçlunun direnimi hali için açıkça tanınmıştır.

Borçlunun Direnimi (Temerrüdü)

I. Kavram

Borçlunun direnimi, halen ifası mümkün olan muaccel bir borcun borçlu tarafından alacaklının uyarmasına karşın, zamanında ifa edilmemesi, yani borcun ifasında gecikilmiş olmasıdır.

II. Şartları

A) Borcun Muaccel Olması

Borçlunun direniminin ilk şartı, borcun muaccel olmasıdır.

Borcun muaccel olması, borçlu tarafından ifa edilmesinin gerekli bulunduğu, aynı zamanda, alacaklının da borçludan ifayı talep ve dav edebileceği anın gelmiş olması demektir.

B) Uyarı (İhtar)

1) Kural

Borçlunun direniminin söz konusu olabilmesi için, borcun muaccel olması yeterli değildir. Bundan başka, alacaklının borcun ifa edilmesi istemiyle borçluya uyarıda bulunması da gereklidir. Ancak bu iki şart bir arada gerçekleştiği takdirde ki borçlu direnim haline sokulmuş olur.

2) Uyarıya gerek olmayan haller

a) İfa gününün taraflarca birlikte belirlenmiş olması

Eğer taraflar borcun ifa edileceği günü (vadeyi) beraberce kararlaştırmış (belirlemiş) iseler, salt bu günün gelmesiyle borçlu o anda direnim haline girmiş olur, alacaklının ayrıca bir uyarıda bulunmasına gerek yoktur.

b) İfa gününün bir bildirimle (ihbarla) belirleme hakkının taraflardan birine bırakılmış olması

Bildirim (ihbar), varması gerekli tak yanlı bir irade açıklaması olup kural olarak her hangi bir şekle bağlı değildir.

c) Uyarının faydasız görünmesi

Borçlunun hal ve davranışlarından uyarının faydasız olduğu anlaşılmakta ise uyarıya gerek olmaksızın borçlunun direnime düşmüş olacağı sonucuna varılabilir. Örneğin; borçlunun borcunu ifa etmeyeceğini bildirmesi, uyarının kendisine ulaşmasına engel olmak üzere bir takım kötü niyetli davranışlara girişmiş bulunması gibi hallerde ona yapılacak bir uyarı etkisiz kalacaktır.

Öyleyse bu gibi hallerde borçlunun, uyarılmasına gerek kalmaksızın direnime düşmüş olacağı kabul edilir.